

Ενότητα 11

Πουλιά των υγροτόπων

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

ΠΟΥΛΙΑ ΤΩΝ ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΩΝ

Υγρότοποι ή υγροβιότοποι είναι περιοχές που χαρακτηρίζονται από την μόνιμη ή παροδική παρουσία νερού και περιλαμβάνουν ανάμεσα σ' άλλα: έλη, βάλτους, υγρά λιβάδια και τυρφώνες. Είναι περιοχές όπου η στάθμη του νερού υπερβαίνει το επίπεδο του εδάφους, καλύπτοντας έτσι τη βλάστηση.

Οι υγροβιότοποι φιλοξενούν πλούσια βιοποικιλότητα, συμπεριλαμβανομένων πολλών ειδών πουλιών, θηλαστικών, ερπετών, ψαριών, αμφιβίων και ασπόνδυλων.

Οι υγροβιότοποι είναι από τα πιο πολύτιμα, αλλά και πιο απειλούμενα οικοσυστήματα του πλανήτη. Παρέχουν πολύτιμες υπηρεσίες στους ανθρώπους, όπως καθαρό νερό, τρόφιμα, προστασία εδάφους από τη διάβρωση και παίζουν σημαντικό ρόλο στη μείωση των επιπτώσεων των ακραίων καιρικών φαινομένων, όπως οι πλημμύρες, οι ξηρασίες και οι κυκλώνες. Μερικές από τις απειλές που αντιμετωπίζουν τα ευαίσθητα αυτά οικοσυστήματα είναι η εντατικοποίηση της γεωργίας, η κλιματική αλλαγή, η ρύπανση και κατασκευή φραγμάτων που προλαμβάνουν μεν τις πλημμύρες ποταμών, αλλά προκαλούν την αποξήρανση των βάλτων.

Κάθε χρόνο στις 2 Φεβρουαρίου, γιορτάζουμε την Παγκόσμια Ημέρα Υγροτόπων, μια μέρα που έχει στόχο να ευαισθητοποιήσει για τον σημαντικό ρόλο που έχουν οι υγρότοποι για τους ανθρώπους και τον πλανήτη.

Στις 2 Φεβρουαρίου 1971, υπογράφηκε στην πόλη Ραμσάρ του Ιράν η σύμβαση για την προστασία και την ορθολογική χρήση των υγροτόπων μέσω της ανάληψης πρωτοβουλιών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και μέσω διεθνών συνεργασιών. Στην Κύπρο έχουν καθοριστεί δύο μεγάλοι Υγρότοποι ως Ραμσάρ Διεθνούς Σημασίας, οι Αλυκές Λάρνακας και Ακρωτηρίου, που χαίρουν καθεστώτος προστασίας και που τους επισκέπτονται κάθε χρόνο χιλιάδες υδρόβια και αρπακτικά πουλιά. Και οι δύο περιοχές βρίσκονται πολύ κοντά στα αστικά κέντρα της Λάρνακας και της Λεμεσού αντίστοιχα, γεγονός που αφενός μεν προσφέρει εύκολη πρόσβαση στους κατοίκους, αλλά αφετέρου δημιουργεί πιέσεις και απειλές στο περιβάλλον.

Οι υγροβιότοποι φιλοξενούν πολλά είδη πουλιών, που βρίσκουν σε αυτούς ένα μέρος για να φωλιάσουν, να αναζητήσουν τροφή, να κουρνιάσουν και να ξεκουραστούν για λίγο πριν συνεχίσουν το ταξίδι τους (αν πρόκειται για μεταναστευτικά πουλιά).

Στα είδη πουλιών που διαμένουν σε υγροβιότοπους περιλαμβάνονται πολλά είδη ερωδιών (π.χ. Σταχτοψαροφάς, Γελαδάρης, Χιονάτη), πάπιες (π.χ. Σαξάνα, Σαρσέλλι, Πρασινοκέφαλη), γλαρόνια και γλάροι (π.χ. Χωραφόγλαρος), άλλα παρυδάτια πουλιά (π.χ. Πελλοκατερίνα, Καλαμοκαννάς, Νανοπλουμίδι), αρπακτικά πουλιά (π.χ. Βαλτοσιάχινο) καθώς και ωδικά πουλιά (π.χ. Σταχτοζευκαλάτης, Γαλαζολαίμης).

Αξίζει να προσέξουμε τις χαρακτηριστικές προσαρμογές που ανέπτυξαν τα υδρόβια και παρυδάτια πουλιά που ζούνε σε υγροβιότοπους. Αυτά τα πουλιά διαθέτουν μακρύ, ευθύ ή

ελαφρώς καμπυλωτό ράμφος, το οποίο μπορεί να διεισδύει στη λάσπη, χωρίς να διατρέχει κίνδυνο ερεθισμού των ρουθουνιών του. Το ράμφος έχει νευρώνες και διαθέτει αισθητήρια όργανα που διευκολύνουν τον εντοπισμό της λείας στο έδαφος. Το μαλακό άκρο του ράμφους λειτουργεί σαν πένσα, με το οποίο πουλιά όπως η Ευρασιατική Τουρλίδα (*Numenius arquata*) ή το Πικατσόνι (*Gallinago gallinago*) βγάζουν διάφορα ασπόνδυλα από το έδαφος. Τα πόδια των υδρόβιων πουλιών είναι συνήθως μακριά, για να μπορούν να περπατούν στα ρηχά νερά.

Τα πουλιά έχουν διαφορετικά μορφολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία τους δίνουν τη δυνατότητα να βρίσκουν τροφή από διάφορες πηγές. Για παράδειγμα, η Πρασινοκέφαλη Πάπια έχει φαρδύ και πλατύ ράμφος, που χρησιμεύει ως κόσκινο: φιλτράρουν το νερό και τρώνε τα ασπόνδυλα και τα φυτά που βρίσκονται μέσα σε αυτό.

Η παρατήρηση της φύσης στους υγροβιότοπους προσφέρει πολλές εξερευνήσεις, όμως συνίσταται η εξερεύνηση με την παρουσία ενός οδηγού, ο οποίος γνωρίζει καλά την περιοχή. Τριγυρνώντας στους βάλτους και στους τυρφώνες μπορεί να ελλοχεύει κινδύνους. Τα υγρά λιβάδια είναι σχετικά ασφαλή για εξερεύνηση, ωστόσο, είναι σημαντικό να θυμάστε να αγοράσετε κατάλληλα αδιάβροχα υποδήματα και είδη ένδυσης. Στα παιδιά, βέβαια, επιτρέπεται η πρόσβαση μόνο εάν συνοδεύονται από κάποιο ενήλικα. Επίσης, πρέπει να θυμάστε ότι σε περιοχές με ψηλά επίπεδα υγρασίας, υπάρχουν κουνούπια, σκνίπες και άλλα έντομα. Γι' αυτό λοιπόν, θα πρέπει να λάβετε τις κατάλληλες προφυλάξεις.

Εάν σας ενδιαφέρει η βλάστηση που απαντάται στους υγροβιότοπους, είναι καλύτερα να επισκεφτείτε αυτές τις περιοχές προς το τέλος της εαρινής περιόδου, επειδή τότε είναι η εποχή της άνθησης για τα περισσότερα είδη φυτών και θα είναι ευκολότερο να τα αναγνωρίσετε και να τα εντοπίσετε.

Εικόνα 1. Μπεκάτσα (Pixabay)

Εάν υπάρχει λίμνη σε αυτούς τους τόπους, είναι σημαντικό να δοθεί προσοχή στο ποια φυτά είναι πιο κοντά και στο ποια είναι πιο μακριά από την όχθη της λίμνης. Τότε θα μπορούμε να

καθορίσουμε ποια από αυτά χρειάζονται μεγαλύτερη ή μικρότερη βαλτώδη έκταση. Ωστόσο, εάν το αντικείμενο ενδιαφέροντος είναι τα πουλιά, τότε πρέπει να κάνουμε μια επιτόπια επίσκεψη λίγο νωρίτερα – κατά προτίμηση τον Μάιο, όταν τα περισσότερα είδη αυτών των περιοχών έχουν ήδη εγκατασταθεί στους τόπους αναπαραγωγής τους. Τα μικρά πουλιά κελαηδούν έντονα όταν ορίζουν τον χώρο τους. Επιπλέον, τα πλείστα έχουν πολύχρωμο φτέρωμα εκείνη την περίοδο. Όμως, πρέπει να θυμόμαστε ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ίσως η υγρασία στην περιοχή είναι ψηλότερη λόγω των τελευταίων βροχοπτώσεων της χειμερινής και εαρινής περιόδου. Φυσικά, πρέπει να συμπεριφερόμαστε κατά τρόπο ώστε να μην τρομάξουμε τα πουλιά και να μην παραμείνουμε πολλή ώρα στον τόπο όπου υποψιαζόμαστε ή γνωρίζουμε ότι υπάρχει φωλιά με αυγά ή νεοσσούς. Τα τρομαγμένα πουλιά συχνά εγκαταλείπουν τις φωλιές όπου υπάρχουν αυγά, ακόμη και νεοσσοί που μόλις έχουν εκκολαφθεί. Οι μεγαλύτερες λίμνες προσφέρουν περισσότερες δυνατότητες για εξεύρεση κρυψώνας και αναζήτηση τροφής. Παρόμοιες παρατηρήσεις μπορεί να γίνουν εάν κινηθούμε προς τις παραποτάμιες περιοχές – όσο μεγαλύτερη διαφορετικότητα παρουσιάζουν και ποικιλόμορφη βλάστηση, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να συναντήσουμε διάφορα είδη πουλιών ή άλλα ζώα.

Η μη ρυθμιζόμενη ροή των ποταμών σχηματίζει φυσικούς μαιάνδρους καθ' όλο το μήκος του, εκτείνοντας σημαντικά το μήκος τους, σχηματίζοντας ελικοειδείς κλίσεις και δημιουργώντας συχνά νησάκια. Όλο αυτό δημιουργεί εξαιρετικές συνθήκες για υδρόβια ζώα. Επιπρόσθετα, αυτά τα ρεύματα μπορούν να εξαπλωθούν στις παρόχθιες περιοχές που κατακρατούν την περίσσεια νερού και έτσι περιορίζεται ο κίνδυνος πλημμυρών άλλων παρόχθιων περιοχών, όπου υπάρχουν ανθρώπινοι οικισμοί. Συνεπώς, είναι ανάγκη αυτές οι φυσικές λεκάνες συγκράτησης υδάτων να διατηρηθούν.

Συχνά έρχεται στο προσκήνιο η συζήτηση για την ύπαρξη πολλών κουνουπιών σε περιοχές κοντά σε υγρότοπους, όπως οι Αλυκές της Λάρνακας και του Ακρωτηρίου και οι Λίμνες Παραλιμνίου και Ορόκλινης. Η ενόχληση που προκαλούν τα κουνούπια στον άνθρωπο είναι αναμφισβήτητη. Είναι επίσης γεγονός, όμως, ότι το να ζει κανείς κοντά σε υγρότοπο (και δη, σε προστατευόμενο υγρότοπο) σημαίνει ότι πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος συνύπαρξης με τα κουνούπια και άλλα έντομα. Είναι σημαντικό επίσης να γνωρίζουμε ότι στις πλείστες περιπτώσεις το πρόβλημα έγκειται στις ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως π.χ. την απόρριψη απορριμμάτων, όμβριων υδάτων και αστικών λυμάτων, και όχι στον υγρότοπο, όπως είναι πλέον αποδεδειγμένο από πρόσφατες σχετικές μελέτες που εκπονήθηκαν.

Αυτό που καταδεικνύουν κατά κύριο λόγο οι μελέτες είναι ότι το υγιές φυσικό περιβάλλον ενός υγροτόπου ευνοεί τις συνθήκες για την ύπαρξη φυσικών θηρευτών των κουνουπιών ή των προνυμφών τους (π.χ. τα πουλιά, τα βατράχια) και επομένως τον έλεγχο του πληθυσμού τους. Αντιθέτως, οι συνθήκες που επικρατούν όταν οι ανθρώπινες διεργασίες ασκούν πίεση ή κάνουν επεμβάσεις στους υγροτόπους ευνοούν τα κουνούπια. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν που οι εστίες αναπαραγωγής των κουνουπιών βρίσκονται κοντά σε οικοδομήματα και ανθρώπινες δραστηριότητες. Όπως αναφέρουν και οι μελετητές, οι σημαντικές εστίες κουνουπιών βρίσκονται σε περιοχές με υψηλό οργανικό φορτίο, με λίγο νερό, με δύσκολη πρόσβαση για τους θηρευτές, και βρίσκονται συνήθως στη γειτονιά ή ακόμα και στην αυλή μας.

Το 1971 υπεγράφη στην πόλη Ραμσάρ του Ιράν, η Σύμβαση για τους Υγρότοπους Διεθνούς Σημασίας, με σκοπό την προστασία αυτών των υγροβιότοπων και την ευαισθητοποίηση του κοινού για την σημασία τους. Η Σύμβαση έχει μέχρι στιγμής επικυρωθεί από 160 κράτη, περιλαμβανομένης και της Κύπρου που το έπραξε το 2001. Οι Αλυκές της Λάρνακας και του Ακρωτηρίου έχουν περιληφθεί στον κατάλογο Ramsar ως υγροβιότοποι διεθνούς σημασίας.

Η Γραμματεία για την Σύμβαση Ραμσάρ προειδοποιεί ότι εάν δεν εντατικοποιηθούν τα μέτρα για την προστασία των υγροβιότοπων, η κατάσταση μέχρι το 2050 σε τουλάχιστον 60 χώρες θα επιδεινωθεί λόγω της λειψυδρίας. Ταυτόχρονα, η απειλή των πλημμυρικών φαινομένων θα έχει αυξηθεί σημαντικά μέχρι τότε. Παρά τις εντατικές προσπάθειες τα τελευταία χρόνια, για να προστατευθούν οι υγροβιότοποι που εκτιμώνται γύρω στα 600-900 εκατομμύρια εκτάρια υγροτοπικών οικοσυστημάτων παγκοσμίως, μόνο 60-70 εκατομμύρια εκτάρια ή λιγότερο του 10% προστατεύονται. Παγκοσμίως, περισσότεροι από τους μισούς υγροβιότοπους έχουν καταστραφεί τα τελευταία 100 χρόνια. Ταυτόχρονα, η κατανάλωση γλυκού νερού έχει εξαπλασιαστεί, ενώ ο ανθρώπινος πληθυσμός έχει διπλασιαστεί. Σήμερα, περισσότεροι των 800 εκατομμυρίων ανθρώπων στον κόσμο δεν έχουν πρόσβαση σε καθαρό νερό. Εάν δεν προστατευτούν αποτελεσματικά οι υγρότοποι μέχρι το 2050, 2 στους 3 ανθρώπους στον κόσμο δεν θα έχει πρόσβαση σε καθαρό νερό. (Πηγή: Σύμβαση Ραμσάρ της 2ας Φεβρουαρίου 1971).

Το παρόν υλικό μεταφράστηκε στα ελληνικά στα πλαίσια του έργου “Seeing the World Through Nature”. Βασίστηκε στο υλικό που παράχθηκε στα πλαίσια του έργου “Empowering Teachers and Pupils for a Better Life Through Nature”, το οποίο τροποποιήθηκε για να είναι κατάλληλο για παιδιά με οπτικές αναπηρίες, με σκοπό την επαφή τους με τον φυσικό κόσμο και τον κόσμο των πουλιών.

Στο έργο συμμετείχαν μη κυβερνητικοί-μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που εργάζονται για την προστασία των πουλιών και είναι μέλη του BirdLife International, της παγκόσμιας ομπρέλας οργανώσεων για τη διατήρηση της φύσης.

Το BirdLife Πολωνίας (OTOP) ήταν ο συντονιστής του προγράμματος ‘Seeing the World Through Nature’, στο οποίο συμμετείχαν επίσης το BirdWatch Ireland, το BirdLife Malta και το BirdLife Cyprus. Η Πολωνική Ένωση Τυφλών (PAB) ήταν ο εταίρος με τον οποίο συνεργάστηκαν οι πιο πάνω οργανισμοί για την προσαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού στις ανάγκες των παιδιών με οπτική αναπηρία.

Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω του χρηματοδοτικού προγράμματος Erasmus+.

Το BirdLife Cyprus ιδρύθηκε το 2003 και είναι ο πιο δραστήριος μη-κυβερνητικός, μη-κερδοσκοπικός οργανισμός για την προστασία της φύσης στην Κύπρο. Με γνώμονά μας την επιστήμη, εργαζόμαστε για την προστασία των πουλιών, των βιοτόπων τους και της ευρύτερης βιοποικιλότητας στην Κύπρο, μέσω δράσεων παρακολούθησης, προάσπισης, εκπαίδευσης και εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης. Περισσότερες πληροφορίες: www.birdlifecyprus.org

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union